МЕЛЬНИК К.Ю., *доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник кафедри трудового та господарського права*

Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Як відомо, громадянське суспільство і правова держава виникли і розвивалися як реакція проти ідеалу середньовічної теократії, як результат роздвоєння суспільного і приватного, суспільства і держави, права і моралі, світського і релігійного тощо. Релігія, мораль, наука, мистецтво починають існувати в повному обсязі та істинній якості лише з відмовленням від політичного характеру. Усе це сприяло вигнанню з політичної сфери (публічного права) у сферу приватних інтересів (приватного права) релігії, науки, літератури, мистецтва, усього комплексу інститутів і організацій, покликаних здійснити соціокультурний і духовний розвиток громадського життя. Це та сфера, де шкідливі класовий підхід, ідеологізація, політизація, державне втручання і тим більше одержавлення.

Ще І. Кант ввів поняття „моральна автономія", відповідно до якого про правовий порядок можна говорити лише там, де визнається, що суспільство незалежне від держави має в розпорядженні засоби і санкції, за допомогою яких воно може змусити окремого індивіда дотримувати загальноприйняті моральні норми [1, с. 256].

Сьогодні розвинуті країни світу здійснюють відповідні заходи для підвищення ролі громадянського суспільства у справі впливу на суспільні відносини, посилення демократії та становлення ефективної ринкової економіки в сучасних умовах. Слід відзначити, що окремі європейські країни досягли на цьому шляху вражаючих результатів. В Україні ж громадянсь-

ке суспільство знаходиться в стадії становлення і розвитку, не має реального механізму, здатного захистити і провести в життя уявлення, ідеї, потреби та інтереси людей, що виникають у процесі їх спільного життя і діяльності без втручання держави. Тому державі, що продовжує залишатися домінуючим інститутом із управління життєдіяльністю суспільства, варто створювати необхідні умови для успішного формування громадянського суспільства, здатного в майбутньому виступити одним з факторів соціальної стабільності та економічного розвитку.

Важливе значення для успішного формування громадянського суспільства має право. Як відомо, соціальним призначенням права є регулювання та охорона суспільних відносин. Так, необхідність в охороні суспільних відносин існувала завжди і буде існувати доти, поки буде існувати суспільство і держава. Охорона суспільних відносин правом виявляється не тільки тоді, коли вчиняється правопорушення, а насамперед під час запобігання порушенням норм права, оскільки навіть сам факт встановлення заборони або санкції впливає на людину, спонукає її утримуватися від здійснення карної дії або бездіяльності.

Отже, право вже само по собі виконує важливе завдання з охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави, сприяє розвитку, зміцненню та охороні суспільних відносин.

Сьогодні права людини і громадянина та гарантії їх захисту з боку держави закріплюються національними законодавствами всіх цивілізованих країн світу Не є виключенням з цього правила і Україна, яка в ст. 3 Конституції України визнала людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. А як головний обов'язок держави закріпила – утвердження і забезпечення прав і свобод людини.

За своєю сутністю ці та інші конституційні розпорядження

вимагають, щоб усі державні органи охороняли права та свободи людини і громадянина. Однак для переважної більшості державних органів діапазон їх діяльності не замикається на виконанні завдань захисту прав і свобод людини, боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями. У них на першому плані інші завдання — здійснення заходів із забезпечення зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони природи, екологічної безпеки, природокористування тощо. Деякі функції із захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань вони виконують ніби попутно, поряд з виконанням своїх основних завдань.

Спеціально захистом прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань займається значно менше коло органів, — ті, які існують виключно або головним чином для виконання такої ролі. Їх прийнято іменувати правоохоронними органами. Такі органи у будь-якій державі не виникають спонтанно. Вони є продуктом розвитку суспільства та держави. Так, система правоохоронних органів на території, яку сьогодні займає Україна, з'явилася за доби античності (друга половина I тисячоліття до н.е). У північнопричорноморських полісах — Ольвії, Херсонесі, Тірі та ін. правоохоронними повноваженнями наділялося широке коло державних службовців — магістратів, які поділялися на декілька категорій. Чільне місце серед магістратур посідала колегія архонтів, на яких покладалося здійснення контролю за роботою стратегів та інших магістратур у сфері дотримання правопорядку. Архонт-басилевс, окрім того, провадив слідство у справах про вбивства. Інша колегія магістратів забезпечувала головним чином порядок у місцях утримання заарештованих та виконання смертних вироків щодо кримінальних злочинців. Неодноразово у херсонеських написах згадуються даміурги. На посадовців цієї колегії покладалися фун-

кції охорони державного ладу. Також слід відзначити магістратуру агораномів, які стягували з іноземців мито за право торгувати на ринку, реєстрували приватні договори, призначали ціни на деякі товари, конфісковували та знищували зіпсовані товари, контролювали діяльність грошових мінял і домагалися дотримання законів, які регулювали грошовий обіг (наприклад, ольвійського Закону Каноба).

Фахівці в галузі історії держави і права відзначають недосконалість цього державного інституту північнопричорноморських полісів, зокрема вказують на те, що правоохоронні органи тих часів не були спеціалізованими та часто дублювали завдання один одного [2, с. 22-23]. Слід зауважити, що окремі негативні моменти організації діяльності правоохоронної системи часів античності притаманні і сучасним правоохоронним органам України, зокрема і сьогодні залишається актуальною проблема дублювання функцій та завдань різними правоохоронними органами. Крім цього, існують інші проблеми в сучасній правоохоронній системі: бюрократизм, політична доцільність, корупція, неналежний професійний рівень службовців правоохоронних органів, відсутність взаємодії правоохоронних органів тощо.

Сьогодні можна вивести пряму залежність розбудови громадянського суспільства від діяльності правоохоронних органів, які покликані забезпечувати захист та розвиток його інституцій. Наявність же вищезазначених проблем у сфері правоохоронної служби в перспективі може призвести до згортання в Україні громадянського суспільства або сприяти новому соціальному вибуху, сильніше того, який був у 2004 р.

Список літератури: 1. Общая теория права и государства: учебник / Под ред. В.В. Лазарева. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Юристъ, 2001. — 520 с. 2. Гавриленко О. Перші поліцейські органи на території України / О. Гавриленко // Іменем закону . — 2007 . — № 10 . — С. 22—23.